

מוזיאון הארץ, פנטזיה דוקומנטרית

בראש תל קסילה ניצב האלוף (מיל.) רחבעם זאבי, בידו קלע. זה עתה כבש את התל מידי הפלשתים. מסביבו רק התל המאובק, שברי קרשים, פסולת בניין וניילונים שהרוח העיפה, אבל הוא, שיכור ניצחון, לא רואה כלום, גם לא את קבוצת הפלשתים שהצליחו להימלט ועכשיו הם מסתתרים בין ענפי הקיקיון הדהים. הרי כבר דוד המלך, בשעתו, שבא ושרף והשחית והחריב – אפילו הוא התיר לחלק מהם להישאר. הוא חלם שיסייעו בידו לפתח תרבות ימית, שלא היה לו בה אף שמץ מושג (הוא לא ידע שהמקום הזה למרגלות התל, עם כל הסחף והבוץ, רק בדוחק אפשר לקרוא לו 'נמל'). ואולי – גם אם לא יודה בזה – הניח להם להישאר שם פשוט כדי ללמוד מהם תרבות עירונית (כי מה הוא היה, אחרי הכל? חקלאי, כמו כולם, בן שבת, וסאל שלהם); אז אולי גם האלוף (מיל.) הזה יתרצה להם עכשיו, ויחוס עליהם. הרי הם רשיון החפירה מספר 1 של מחלקת העתיקות של מדינת ישראל! ומצד שני, אולי כבר בכלל אין בהם צורך. הנהר הרי זו דרומה – הנה, מעדר סוסי-היאור שרעו סמוך כל-כך אליהם נותרה עכשיו רק ערימת עצמות קטנה, הרחק מהמים – ואחר כך הוא נעשה בכלל לנחל, בגלל השאיבה המאסיבית של מפעל ירקון-נגב, ואחר-כך הוא הפך לנחל-ביוב רעיל, ספוג בכל רעלי התעשייה והבנייה שמסביב.

במרחק כחצי קילומטר משם, על גג ביתו הירוק, עומד איברהים אבו כחיל ומשקיף בדאגה על סביבותיו. לא מזמן, בפגישה עם אנשי ההגנה אצל אברהם שפירא בפתח תקוה – מלבדו נכחו שם גם אנשי ג'מסין וג'ליל ואבו כישכ – סוכם אמנם שלחמושים לא תינתן דריסת רגל בכפרים ובתמורה לא יגעו לרעה ביושביהם, ובעיריה אפילו ביקשו ממנו מפורשות שיישאר, אבל מי יודע מה שווים כל ההסכמים וההבטחות, בעיקר עם הלח"י האלה, שרק אורבים לשעת כושר. הוא כבר שמע על התכנית שלהם להקים פה מחנה. 'רמת יאיר' הם בטח יקראו לו. חטיפת חמישה מתושבי המקום – כולל הנער – שנלקחו כבני ערובה, והמצעד שערכו ברחובות הכפר, בישרו את הבאות הרעות. עכשיו נותרו בכפר רק ארבעים. חבריו העשירים עזבו, תמיד ראשונים לעזוב. נשק כמעט שאין, האנשים רעבים. כבר שבועיים מוצבים מחסומים ביציאה מהכפר, וכוחות אלכסנדרוני מכתרים אותו. מי שיוצא, לא מתירים לו לחזור. מרחוק הוא שומע את היריות בסלמה.

בינתיים, מחדרו שבקומה החמישית של בניין השב"ץ, עוקב כ' בדריכות אחר הנעשה. כבר יש לו כיתה חדשה של חוקרי מזרחנות להעביר לאיתמר רבינוביץ, אבל בדרך עדיין עומדים למכשול הבית הירוק ודיירי המשנה של אבו כחיל – רומנים ומרוקאים וכל מיני. כמובן שנועצו בו בעניין הכפר, וכ' חזר והזהיר שהמקום מאיים על שדה התעופה ועל הנמל ועל רידינג, והתריע שאחרי שהג'מסין עזבו לא נותר עוד שום חיץ בין הכפר ובין תל אביב. בכפר שמעו וגיחכו: אז מה, גם הג'מסין היו איום אסטרטגי? וגם סומיל? וג'רישה? אם הם רוצים לגרש – שיגידו במפורש. וכל השמועות האלה שהם מפזרים, על אגירת נשק וכניסת כוחות בניגוד להסכם... הרי בשדה התעופה הציבו כוח של קרייטי למעקב, ואפילו שלחו טיסות סיור, ומה מצאו? כמה שוחות שחפרו נערים, וזהו.

"לגרש!" קורא האלוף (מיל.) רחבעם זאבי בקול גדול מראש התל. מחדר החזרות של תזמורת הצבא בצריף ממול בוקעת נגינה נמרצת של מארש צבאי. "לסלק במהירות את התושבים, לא להקפיד על מיון הגילים", מרעים הבריטון העמוק האיטי של אלוף (מיל.) יצחק רבין, המתנמנם לו על כיסא-נדנדה במרפסת אחוזתו המרהיבה המשקיפה אל נהר הירקון, חולם חיזיון של קרב גבורה בעיר אחרת. "לפקודה תמיד אנחנו!" נענים בהתלהבות יוסקה ויוסלה ויוסינו ונוסעי טייגר-היל אסירי התודה, מבקיעים להם דרך אל מחוץ לתצוגה – נמאס להם כבר מההופעות המתישות האלה, שוב ושוב מחדש, לפני קבוצות של תיירים נפעמים מאמריקה ותלמידי תיכון צעקניים, עם נעורי הנצח והאפקטים של הפיצוצים, והילדים מבית ספר הנדסאים שכל הזמן רוצים להתגייס להכשרה; נמאס מהמטפורה המעיקה הזאת של קיר בניין המוזיאון המחוספס שהולך ונעשה חלק, ומהאנכרוניזמים של העלילה ומלקח השואה. יוסקה ויוסלה ויוסינו מתייצבים איפוא לרוחב חיים לבנון. יוסלה מביט לשמאלו ועיניו מצטטות: הנה כאן, בבריכת האגירה של בידס, יקים בריכת שחייה לילדים.

אבו כחיל בפניקה עכשיו. אפסו סיכוייו. הוא יורד במדרגות ביתו, יוצא מן הפתח ומתחיל לרוץ בין בתים הרוסים ומצבורי אשפה אל עבר בית הקברות (אחר כך יכתבו באיזה דו"ח עירוני ברתיעה איסטיניסית על סחי ומיאוס ופרעושים), מקווה להסתתר שם עד יעבור זעם. אבל בהגיעו הוא מגלה רק שברי מציבות וקוצים וערימות של פסולת בניין. הוא לא תיאר לעצמו את ממדי ההרס, למרות שבעיריה אכן רמזו שבעקבות ה"בנייה של משרד הביטחון" (כמובן שהבין שהכוונה לבניין השב"ץ) נגרם נזק, שעוד הלך והתעצם בהזנחה השיטתית של האפוטרופוס. ומימין ומשמאל נראים רק מגרשי חניה חשופים.

הדרך דרומה, ליפו, חסומה בידי כוחות יהודיים. גם הדרך מערבה, ליס. הדרך צפונה, שבה בעיקר נמלטו רוב הנמלטים – לקלקיליה, לג'לג'וליה, לטירה, לטול כרם וסביבותיה, על חמורים ועל גמלים – חסומה בבנייני ציבור, וממזרח ניצבים בנייני הפקולטה להנדסה, על קשתותיהם וסלסולי האבן שלהם. המקומיות המומצאת הזו... מה, הם יתומים?

אין ברירה. הוא מוכרח להימלט אל הנהר. אבו כחיל משתופף ומתחיל לרוץ לעבר קו המים. בחצר המוזיאון, שאותה הוא חוצה במהירות, הוא קולט בזווית העין סביל, ואת הכתובת החרוטה עליו: "רהט דדו, על שם דוד אלעזר ז"ל, הרמטכ"ל התשיעי של צה"ל". ודאי לא סולטן, הוא חושב, אולי וזיר או קיימאקאם...

תודה לאל, איש לא ראה אותו. סירת משוטים בודדה חונה סמוך לגדה. הוא מזנק עליה ומנסה לשחרר את החבל. קול צרוד נשמע מאחוריו: "היי, חבוב! עשרים וחמש שקל לשעה וחצי, עם אופציה". אבו כחיל מפשפש בכיסיו. אין לו. בלית ברירה הוא מזנק אל המים ומתחיל לשחות.

על כיסא נוח מתקפל, בצלו של אקליפטוס על שפת הנחל, יושב ולטר מוזס, הוגה המוזיאון, ופורש על מפית כחולה את הצידה לסעודת הצהריים שהכינה לו סוכנת הבית הנאמנה שלו. הוא רואה את הערבי שרץ לעבר הנהר ומזנק אל המים, תוהה רגע, אבל מזכיר לעצמו שזכותו של כל אדם לנהוג כרצונו כל עוד אינו מפריע לזולתו, והערבי הזה הרי אינו מפריע לאיש. היטב הוא זוכר מה אמר למר לבנון, אחרי שהבטיח להוריש לעיר את רכושו על כל אוספיו – פוחלצי העופות, כלי הזכוכית, האוסף הארכיאולוגי כולו והספרים (מלבד הכורסא שעל יד שולחן הכתיבה, שאותה הבטיח ליעקב הופייך):

"תל אביב היא אי של יוזמה חופשית בארצנו הסוציאליסטית", הוא אמר, והגיש להם הצעה ברורה ומפורטת להקמת מוזיאון לידיעת המולדת, כולל המיקום הנבחר, כאן מעבר לירקון. וההתחלה היתה דווקא טובה. אמנם הוא עצמו כבר לא היה שם, אבל נודע לו. לקח כמובן זמן לשכנע את הצבא לפנות להם שטח, אך בסופו של דבר הם התרצו. הוא שהציע את רעיון הפויליונים – המוזיאון המונומנטלי רחוק מרוח העם וזר לה, הסביר, ודי אם יבקרו בביתן אחד או שניים בכל פעם. ביתן הזכוכית עם האוסף המצוין שלו היה האגף הראשון. אחר כך נבנו הביתן הנומיסטי, וביתן החרס, והביתן לאתנוגרפיה ולפולקלור, וביתן נחושטן, והמוזיאון לדואר ולבולאות. הוא העדיף את השם "מוזיאון לטבע תל אביב", אבל הסכינ גם עם "המוזיאון לטבע ולארץ בתל אביב" שהציעו בעיריה, ובלבד שיתקיים שילוב של העבר עם העתיד, של כל תרבויות האזור. ואז בא הגנרל הזה, חרוץ וידען אמנם, ושינה את השם. "מוזיאון ארץ ישראל תל אביב" הוא קרא לו וחנך עידן חדש, לאומני, רחוק כל כך מהאזרחיות שככה עמלו עליה. זהו. עכשיו עליו לקפל את הכיסא, לא לשכוח את הסלסלה, ולחזור הביתה לתנומת הצהריים.

האלוף (מיל.) רחבעם זאבי, עדיין בראש התל, מלא תכניות כרימון. הוא מוציא פנקס ורושם: לדבר עם שמואל אביצור על העברת "אדם ועמלו" למוזיאון. כן. האוסף הזה של פריטים אתנוגרפיים שליקט אביצור במשך שנים, מיהודה מיהודה והשומרון, מן הנגב מן הנגב והגליל, ימחיש נפלא כיצד חיו כאן אבותינו. הרי שום דבר לא השתנה מאז. נניח אותם זה לצד זה – מחרשה מבילעין ומורג מבית שני. אפשר להוסיף גם תצוגה חיה, כמו בתערוכות של המאה התשע-עשרה. מנפת זכוכית מחברון, למשל. אולי לשב"ץ יש מישהו...

ובאותה שעה מתקרבת כיתת השב"צים, בדרכה לחוג למזרחנות, אל בתיהם של דיירי המשנה. סביב מתרוצצים פקידי העיריה והקרן הקיימת עם הפנקסים, מסמנים ורושמים את הבתים. הדיירים, שהבחינו בכיתת השב"צים, מהססים – נכון שהפולשים לא נראים כמושים, אבל אי אפשר לדעת. בהחלטה של רגע מזנקים זיזיו ומנדל, מפרקים במהירות את בלון הגז, ומטפסים אל הגג. הדיירים האחרים ממהרים להיכנס פנימה אל תוך הבתים, מציצים מן החלונות החוצה.

הם לא יתפתו לעזוב בקלות. שוב ושוב הם שומעים את הסיפורים על אלה שהתפתו והתחרטו מרה. יזרקו אותם לאיזו דירה קטנה בהדר יוסף, ואז יבוא אחד גיונסון ויבנה פה מלונות ופנסיונים ווילות וסופרמרקט, ויעשה מיליונים על חשבונם. טוב, לא בדיוק על חשבונם. על חשבוננו של הערבי. אבל גם על חשבונם. והם לא מעטים. בקצב הזה יהיו קרוב ל-3,000 בתוך חודשים ספורים, ברגע שהצבא יפנה להם שטח. אמנם בלי חשמל כמעט, ובלי טלפון, בלי מרפאה, בלי גן ילדים, בלי לשכת סעד, בלי כבישים, עם בעיות של מים ועם ביוב ברחובות והריסות בכל מקום. שנים עוד ימשיכו לייבש אותם ככה. יטילו את האחריות זה על זה: העיריה על חברת החשמל, חברת החשמל על העיריה, העיריה על האפוטרופוס, וכולם – עליהם (טענת התושבים שאין מים היא "לתפארת המליצה", יכתוב פקיד העיריה). יפנו, ומייד יהרסו. יניחו לשכונה להידרדר. לא יתירו לפתוח חנויות. יפקיעו, יגישו משפטים. כבר יש ביניהם שהקימו להם לולים ורפתות ואורות – הנה שני הסוסים שקשורים תמיד לביתו הנטוש של אבו כחיל – סכנה תברואתית ממשית, והעיריה מתעלמת.

מפקד כיתת השב"צים מבחין בשניים שעל הגג. הם קוראים אליו – אם יעז להתקרב עוד, הם מפוצצים את הבלון על עצמם ועליו. המפקד לא מאבד עשתונות. הוא שולף בזריזות דגל ישראל מתרמילו, ומנופף בו במרץ מול עיני המתבצרים. השניים יורדים מייד מן הגג, וכל היתר יוצאים מן הבתים בידיים מורמות. המפקד מחייך אליהם. "אתם יכולים לקרוא לי אריק, אחים יקרים", הוא אומר. "מעכשיו אני ממנה אתכם אחראים לחניון", הוא מוסיף, וממשיך הלאה עם כיתתו.

בצומת הרחובות בני ישראל ואשר נפגשת כיתת השב"צים עם הפלמ"חניקים מהתצוגה. בכוחות משותפים הם מתכוונים להסתערות על הבית הירוק. זיוזיו ומנדל מתמנים לתצפיתנים ומתבקשים לחזור אל הגג. הבחורים מכוונים את הדוידקה וממתנינים לפקודת אש. "השתגעתם?!!" נשמע קול מאחוריהם. על גג אחוזתו הנהדרת עומד אלוף (מיל.) יצחק רבין, מצביע על הבית הירוק. "אין שם אף אחד!" הוא קורא, "כולם עזבו מרצונם!" "לגרש!" מהדהד מרחוק קולו של אלוף (מיל.) רחבעם זאבי. מפקד הפלמ"ח ומפקד השב"ץ ממהרים לארגן את הכוחות. אנשי הלח"י, שהשתלטו בינתיים על הכפר והקימו שם מחסנים ומחנה אימונים, מסרבים לעזוב, אבל בסופו של דבר הם נכנעים. את מקומם תופסים חיש קל היחידה האמנותית, בית הספר לתותחנים, כ-400 אנשי חיל אוויר, מחסן נשק אזורי של חיל הים, מפקדת חיל אוויר, בסיס הדרכה וחימוש, יחידת הפרשים, יחידת האימונים של מתנדבי תל אביב, אגף הדרכה במטכ"ל, המשטרה הצבאית הארצית, בית הסוהר המחוזי, ושירות הקשר.

אבו כחיל – שבינתיים חלץ את נעליו כדי להקל על השחייה – רואה את המהומה בכפר, אבל הוא יודע שכבר אין בכוחו לעשות כלום, והוא מפנה את מבטו אל העבר השני. מסיבת יום הולדת, עם די.גיי. כאן היה הקפה של בידס, 'אל עלמין' – כשם הגשר – ואחר-כך גן הוואי ו'החתול העצבני'. בריטים, ערבים, יהודים – עד לרצח בקיץ שעבר. אלה היו סתם שודדים, כנראה, אבל בהגנה הניחו שהרצח פוליטי. מחמוד המסורס דיווח להם על הכוונה לתקוף. שש שנים קודם לכן חטפו אותו אנשי הפלוגה המיוחדת של ההגנה בפתח בית המשפט, שבו הואשם יחד עם אחרים באונס האשה היהודיה חולת הנפש ליד הכפר, והם סירסו אותו שם, בחורשה ליד בילינסון. והגשר... אבו כחיל תהה תמיד איך חצו אנשי הכפר את הנהר לפני שהקימו את גשר הסירות בג'רישה, ואת הגשר האחר, סמוך לשפך. הוא הציץ פעם במפת ז'קוטין. תל אביב עוד לא היתה אז, ב-1799, אבל הכפר שלו – כן. ד'הר, קראו לו. וכשגדלנו, בסוף המאה ה-19, עם היציאה מהחומות של יפו, והפועלים המצרים שהגיעו, ובתי האבן שנבנו, ואחר כך הפרדסים – האם באמת הושפענו מהיהודים כמו שכולם אומרים? בידס הפיקח, שוב ושוב הם פנו אליו וביקשו לקנות ממנו אדמות, והוא התעקש להתמקח, המשיך להעלות את ערך האדמות – ולא מכר. אבל מה שווה כל הפיקחות שלו עכשיו. הרי משהו הם בכל זאת הצליחו לקחת, חברות הגאולה וההכשרה – הרטוריקה של האין! – שקנו כמה אלפי דונמים, ואחר כך גם העיריה, שסיפחה שטחים וכפתה עליהם איזו פשרה מבישה: פטור ממסים, מלווה באיסור לבנות בלי אישור מהעיריה. הנהר הזה, הנחל הזה. עכשיו הוא צריך להיזהר. כאן המים עוד מהולים במים שמזרמים מרידינג, אבל עוד מעט יגיע לאזור המסוכן, המזוהם. מוטב שיחפש לו איזה קרש להיתלות עליו. תוואי הנחל ישר כאן לגמרי, כמו הכבישים שלצדו, וכך היה בכל הדורות האחרונים, אבל המשכו כבר מצדיק את שמו, העווג'ה, המתפתל. הכיוון תמיד היה מזרחה, כמו עכשיו. הכבישים הסמוכים מובילים לפתח תקוה שלהם, להרצליה, ומשם לחיפה ולגליל – תמיד היו כאן דרכי עפר שחצו צמחייה

עבותה ופרדסים. הכביש ההוא, כביש החוף, חדש. אבל בעצם שום דבר כאן לא חדש. הנה הדרך הביזנטית שהובילה מסוריה למצרים, שאת שרידיה ראה במוזיאון, וגם הדרך התורכית הלא סלולה, שהכביש החדש ממש מקביל להן.

והנהר, מה הוא היה בשביל הכפר? אמנם לפני שהגיעו המצרים, לפני תקופת השגשוג, עוד עיבדו את אדמות הסחף לגדותיו, אבל אחר כך התרחקו ממנו. אז אם מעולם לא היה בנהר שום נמל פלשתי, ואם חדל לשמש מקור חיים לתושבי הכפר, ואם היהודים מפנים לו עורף עכשיו עם קריית המוזיאונים המונומנטלית שלהם שפניה בעיקר צפונה – אז מהו בכלל הנהר? פונקציה ריקה, מקום שנטען במשמעות רק מכוח השימושים שמסביבו. כולל השייטים האלה, שמשייטים עכשיו לידו – שיזהר עם המשוט! – והאצנים על שפת הנחל, ורוכבי האופניים, והילדים על רולרבלידס וקורקינטים, ועגלות הילדים, ושחקני הכדור והמנגלים. בטנו של אבו כחיל מקרקרת. הם אילפו את הנחל טוב-טוב. הוציאו לו את הנשמה במפעל השאיבה, ומאז הם עמלים לשקם אותו כביכול, כלומר לשוות לו צורה מומצאת, חדשה, מעודנת. הנה הגיע לגירישה, היא שבע טחנות, ולמפגש הירקון עם המוסררה, נחל שנעשה לכביש, ולהדיר, היא עשר טחנות. הוא מרגיש צביטה קטנה ברגלו. לבנון הירקון? לא, הנחל פה מזוהם מדי. אולי שפמנון.

בצהריים, כשכיתת השב"צים כבר שובצה בחדריה בבניין גילמן והחלה לקבל תלמידים, אבו כחיל מגיע לראש העין. הוא כבר היה פה פעם, בטיול של החברה להגנת הטבע. הוא מייבש את בגדיו ומכין לו סלסולי פיאות מקנה סוף טבול בבוץ. הפתעה! צמודי קרקע עם גג רעפים אדום ומדרכות אדמדמות, ועוד כאלה, ועוד. האם לא היה כבר ברחוב הזה? מעכשיו יתן בהם סימנים. כלב שחור נובח. משפחת צנעני. משפחת שגיב. רחוב כלנית. או נורית? או רקפת? הוא מבין שהוא מסתובב במעגלים, ואולי לא. השמש כבר נוטה מאוד מערבה, עוד מעט תשקע. לפתע הוא רואה מולו פס מבהיק במרחק. כביש! אבו כחיל מאיץ את צעדיו. בדמדומי אור אחרון הוא מגיע אליו. שלוש קוביות בטון וחמישה חיילים חוסמים את דרכו. "לאן?" שואל החייל. אבו כחיל מהסס. "לסיביר", הוא משיב לבסוף. החייל מתרחק קצת ואבו כחיל שומע אותו קורא בקשר: "קודקוד, יש פה מקומי בדרך לסיביר. האם מאשר, עבור". אבו כחיל לא שומע את התשובה, רק קולות פצפוף וסער של מכשיר הקשר, אבל הנה החייל חוזר, מסמן לו בידו תנועה של הכנסת אורחים ואומר, "תפאדל".

לפנות ערב מגיע איתמר רבינוביץ' לסיור בשטחי הגדה הצפונית. אין להשוות את מה שיש לנו כאן עם אבו כביר, הוא חושב, עם כל הכבוד לזכות ראשונים. איזה פוטנציאל! נתחיל בפקולטה למשפטים. כבר מצאנו תורם. ואחר כך מדעים, ומינהל עסקים כמובן. כאן זה לא ירושלים – קמפוס שנולד בקונגרס הציוני, עם מדע ועם יהדות לפתיחה. כאן הרי יש לנו אי של יוזמה חופשית – בית הספר הגבוה ללימודי כלכלה ומשפט, והמכון למדעי הטבע, ככה זה התחיל. צריך למחר ולהשתחרר מירושלים. כדאי לפנות לווייז, אולי יסכים לתרום מנסיונו העסקי והניהולי ולהיות נשיא. דבר ראשון – לסלול כבישים. כבישים עם כיכרות, במקום כל השבילים הקטנים האלה. והנה הבית הירוק הזה, אם רק יסלקו את הפח הגלי שחוסם את הפתחים, ואת שני הסוסים שקשורים שם, ויוסיפו עיטורים, ויצבעו יפה – יהיה לנו מקום נהדר שנוכל להושיב בו אנשי סגל בכירים, ולארח מבקרים מחוץ לארץ, ואולי גם להשכיר אותו לאירועים. בעיריה הבטיחו שהכל יהיה בסדר: הם ישנו את ייעוד השטח ויתנו

לנו אותו, וחלמיש תקבל מהמינהל שטח חלופי למגורים בהדר יוסף ותהיה ממונה על הפינויים. והעיקר, כך אפשר להימנע מההליך היקר והמסורבל של רישום הזכויות ולמשוך אותו לאורך שנים – הרי זו קרקע ציבורית. ואם יבוא החוקר שיבוא, בעוד 50 או 60 שנה, ויראה שבעצם מעולם לא נערך שום רישום בעלות מסודר – אז מה? מי יתבע אותנו, דוד המלך?

שעת חצות. האלוף (מיל.) יצחק רבין יוצא אל המרפסת. באור הזקורים העז המאיר על גני האחוזה המרהיבים הוא מבחין לראשונה שהוא מכותר בעשרות מגרשי טניס. "מי האידיוט שבנה את כל זה?!!" הוא צועק. "כמה מגרשים הם חושבים שאני צריך?!!" אחר כך הוא נרגע ומחליט לתרום את המגרשים ל"הפועל".

האלוף (מיל.) רחבעם זאבי יורד מן התל. הפלשתים, שלא העזו לצאת ממחבואם מאז הבוקר, מסירים עכשיו את שריונותיהם ואת קובעי המתכת המקושטים, מחביאים אותם היטב בין השיחים וממהרים לתחנת הדלק על הגשר לאכול משהו. הכיריים ותנור האפייה שלהם בתל הרוסים לגמרי. קול שירה אדירה עולה מהמסעדה. "בדם וביזע נקים לנו גזע!" שואגת להקת גברים מלווה בקול נקישת קנקני בירה עבים. הפלשתים נבהלים ונמלטים אל שפך הנהר, אולי ימצאו שם איזו ספינה מיקנית שיוכלו לעלות עליה ולהפליג בחזרה לארץ מוצאם. האלוף (מיל.) רחבעם זאבי מבחין אמנם בתנועה חשודה בחשיכה סביבו, אבל לפתע צד את עינו נצנוץ מרוחק של כיפה עגולה לבנה. כור גרעיני! הוא קורא בשמחה, בהקלה. זה איפוא הדבר שטרד את מנוחתו מאז הבוקר – הרעיון האחד, המדויק, שחסר. מסופק עד תום הוא נכנס למשרדו ומתיישב בכורסא שליד שולחן הכתיבה. על מסך המחשב הוא רואה הודעה שנשלחה מסיביר. שרנסקי? הוא תוהה, אני לא זוכר ששלחנו אותו לשם... הוא מתחיל לקרוא.

"ההודעה – לוולטר מוזס", נכתב שם. האלוף (מיל.) רחבעם זאבי סוגר את דלת המשרד וממשיך לקרוא. "אני כותב אליך מסיביר הרחוקה. לא מרצוני הגעתי לסיביר, בני עמד דחקו אותי לשם. האם אוכל לקבל את העיקרון שקיומו של האחד מחייב את סילוקו של האחר? הנה, על אדמת הכפר שלי חיו ועברו, אלפי שנים לפני, הכנענים והמצרים והפלשתים והישראלים והאשורים והבבלים והפרסים והרומאים והיהודים והשומרונים והביזנטים והערבים והצלבנים והממלוכים והעות'מנים, וכולם הרסו ובנו, חרבו פעם אחרי פעם את מה שהיה והקימו להם, מחדש, מקום משלהם. זו כנראה דרכו של עולם. אבל אתה, האוסף והמלקט והמשמר, אתה הולך נגד הרוח הזאת. אתה מבקש להשיב לחיים פמוטות וככים ומנורות. אלא שאז, כשאתה כולא אותם מאחורי דלתות הזכוכית, אתה מזכיר לנו שכל תצוגה אינה אלא נסיון הנצחה. והנצחה היא ניגודם של החיים, היפוכן של הדינמיות והצמיחה. היא נושאת אתה את המוות (ומה ממחיש זאת טוב יותר מאוסף הפוחלצים המרשים שלך!). מן הבית שלי לא נותר לי עכשיו אלא הזיכרון, והוא כל כך חי וחם ואישי לעומת הנצחה, אבל שעתה של זו תבוא גם בשבילי, ביום מן הימים. הבית שלי, ספק אם יחזור.

האוספים שאתה מציע פתוחים לכולם. הייתי רוצה להאמין שכאשר הצעת להקים את מוזיאון המולדת חשבת גם עלי. אינני תמים. אני יודע שכל הנצחה, גם זו שלך, משווה לעבר, ביודעין או שלא ביודעין, את הדמות הרצויה לה, המסלקת, ותוך כדי כך היא משווה גם להווה את הדמות הרצויה לה,

שמסלקת. ואני כעת איני רצוי, ואני מסולק. אבל אתה יודע היטב שאני גם שם, כאן. רוח רפאים שמרחפת מעל לירקון. שלך בידידות, איברהים אבו כחיל".
האלוף (מיל.) רחבעם זאבי מעיף עוד מבט במכתב, ואז מקיש delete.

[פורסם בקטלוג התערוכה אל המעיין, מוזיאון תל-אביב לאמנות 2005]